

AZƏRBAYCANIN UĞURLU ENERJİ DİPLOMATİYASI

Gülşən Xalıqova

Doktorant, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, **Azərbaycan**

xaliqova.gulshen@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-6017-9247>

Xülasə. Məqalədə Azərbaycanın uğurlu enerji siyasəti təhlil edilir. Bildirilir ki, enerji ixracı layihələrinin şaxələndirilməsi nəticəsində əldə edilən siyasi, iqtisadi əlaqələrin bir mərkəzdə toplanaraq məqsədyönlü şəkildə istifadə olunması ölkə daxilində iqtisadi sistemin formalaşmasında, sosial həyatın dinamik inkişafında böyük rol oynayır, eyni zamanda beynəlxalq iqtisadi dayanıqlığın və siyasi dividendlərin əldə edilməsində olduqca böyük əhəmiyyət daşıyır. Aparılan düşünülmüş enerji diplomatiyası nəticəsində Avropa ölkələri ilə əlaqələr dərinləşmiş, onların enerji təhlükəsizliyinin təminatında Azərbaycan etibarlı tərəfdaşa çevrilmişdir. Enerji təhlükəsizliyinin təminində şaxələndirmənin mühüm rol oynadığı bildirilir. Bu anlayış həm enerji mənbələrinin, həm də marşrut və texnologiyaların müxtəlifləşdirilməsini nəzərdə tutur. Onun əsas rollarından biri asılılığın azaldılmasıdır. Yəni, enerji ehtiyacları tək bir mənbədən təmin edildikdə həmin mənbədə baş verən böhran – mübaribə, təbii fəlakət, siyasi rejimin dəyişilməsi, mənbədə tükənmənin baş verməsi, siyasi gərginlik, qiymət dalğalanması və s. – bu ölkənin enerji təhlükəsizliyini ciddi şəkildə təhdid edir. Şaxələnmə zamanı belə təhlükələr aradan qalxır, asılılıq azalır, alternativ mənbələr hesabına sabitlik təmin olunur.

Açar sözlər: enerji siyasəti, enerji diplomatiyası, şaxələnmə, neft, qaz, müqavilə, iqtisadiyyat, siyasət, etibarlı tərəfdaş

УСПЕШНАЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ ДИПЛОМАТИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА

Гюльшен Халигова

Резюме. В статье анализируется успешная энергетическая политика Азербайджана. Отмечается, что политические и экономические связи, сформированные в результате диверсификации экспортных энергетических проектов и их целенаправленной координации в едином стратегическом центре, играют важную роль в формировании национальной экономической системы, динамичном развитии социальной сферы, а также в обеспечении международной экономической устойчивости и получении политических дивидендов. Благодаря продуманной энергетической дипломатии укрепилась отношения с европейскими странами, и Азербайджан стал надёжным партнёром в обеспечении их энергетической безопасности. Подчеркивается важная роль диверсификации в обеспечении энергетической безопасности. Данное понятие предполагает разнообразие источников энергии, маршрутов поставок и используемых технологий. Одной из её основных функций является снижение зависимости от одного источника. Если энергетические потребности обеспечиваются исключительно за счет одного направления, любые кризисы— военные конфликты, природные катастрофы, смена политического режима, истощение ресурсов, политическая напряжённость, колебания цен и другие факторы — могут серьёзно угрожать энергетической безопасности страны. В условиях диверсификации подобные риски минимизируются, зависимость сокращается, а устойчивость обеспечивается за счет альтернативных источников и маршрутов.

Ключевые слова: энергетическая политика, энергетическая дипломатия, диверсификация, нефть, газ, контракт, экономика, политика, надёжный партнёр.

SUCCESSFUL ENERGY DIPLOMACY OF AZERBAIJAN

Gulshen Khaliqova

Abstract. The article analyzes the successful energy policy of Azerbaijan. It is noted that the political and economic relations achieved through the diversification of energy export projects, when centralized and used purposefully, play a significant role in the formation of the country's economic system, the dynamic development of social life, and are also of great importance in ensuring international economic stability and obtaining political dividends. As a result of a well-planned energy diplomacy, relations with European countries have deepened, and Azerbaijan has become a reliable partner in ensuring their energy security. The important role of diversification in ensuring energy security is emphasized. This concept includes the diversification of energy sources, as well as routes and technologies. One of its main roles is to reduce dependence. That is, when energy needs are met from a single source, crises related to that source — such as war, natural disasters, changes in political regimes, resource depletion, political tensions, price fluctuations, etc., pose a serious threat to a country's energy security. Through diversification, such risks are mitigated, dependency is reduced, and stability is ensured by alternative sources.

Keywords: energy policy, energy diplomacy, diversification, oil, gas, contracts, economy, politics, reliable partner

Giriş

Azərbaycanın inkişaf strategiyasına təsir edən ən vacib amillərdən biri də ulu öndər Heydər Əliyevin və onun layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyevin yürütdüyü siyasətin vacib qolu olan enerji ixracının şaxələndirilməsində geoiqtisadi layihələrin həyata keçirilməsi və bu layihələrin Cənubi Qafqazın sabitliyində yaratdığı imkanlarla bağlıdır. Azərbaycanın Cənubi Qafqazda yaratdığı postkonflikt reallıq bir tərəfdən yeni geoiqtisadi imkanlar açır, digər tərəfdən regionun enerji və iqtisadi potensialının xarici bazarlara çıxışına yeni fürsətlər yaradır. Məsələn, Trans-Xəzər enerji ixracında Azərbaycan, Türkmənistan, Qazaxıstan və İran arasında bağlanan müqavilələr onu göstərir ki, Azərbaycanın geoiqtisadi siyasəti uğurla davam etməkdədir. Hazırda Azərbaycan regionda hər hansı bir ölkədən enerji asılılığı olmayan, daxili tələbatını öz enerji imkanları hesabına ödəməyə qadir olan və beynəlxalq enerji bazarına böyük töhfələr verən aparıcı dövlətlərdən biri kimi çıxış etməkdədir.

Enerji diplomatiyasında şaxələnmə siyasəti

Məlumdur ki, global iqtisadiyyatın inkişafında enerji resurslarının rolu danılmazdır. XXI əsrdə enerji təhlükəsizliyi anlayışı təkə enerji resurslarının mövcud olması ilə deyil, eyni zamanda onların etibarlı, davamlı və münasib qiymətlərlə təmin olunması ilə ölçülür. Enerji təhlükəsizliyi milli təhlükəsizlik strategiyasının vacib elementi olmaqla yanaşı, həm də dövlətin iqtisadi gücünün əsas təminatçısıdır. Bu kontekstdə şaxələndirmə anlayışı enerji siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri kimi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Enerji təhlükəsizliyinin təminində şaxələndirmə çox mühüm rol oynayır. Bu anlayış həm enerji mənbələrinin, həm də marşrut və texnologiyaların müxtəlifləşdirilməsini nəzərdə tutur. Onun əsas rollarından biri asılılığın azaldılmasıdır. Yəni, enerji ehtiyacları tək bir mənbədən təmin edildikdə, həmin mənbədə baş verən böhran – mübaribə, təbii fəlakət, siyasi rejimin dəyişilməsi, mənbədə tükənmənin baş verməsi, siyasi gərginlik, qiymət dalğalanması və s. bu ölkənin enerji təhlükəsizliyini ciddi şəkildə təhdid edir. Şaxələnmə zamanı belə təhlükələr aradan qalxır, asılılıq azalır, alternativ mənbələr hesabına sabitlik təmin olunur.

Enerji daşıyıcılarının fərqli istiqamətlərdən və marşrutlardan idxal edilməsi zamanı enerji axınının dayanması riski azalır. Belə ki, təbii qaz tədarükü üçün bir neçə ölkə seçilə bilər, müxtəlif boru kəmərlərindən idxal həyata keçirilə bilər. Neftin idxalı üçün həm dəniz, həm də quru marşrutlarından istifadə etmək olar. Bundan başqa, daxili alternativ enerji mənbələrindən enerji istehsal etməklə təhlükəsizliyə riayət olunur. Çünki alternativ, bərpa olunan mənbələrdən əldə olunan enerji daha davamlı və risklərə qarşı dözümlü olur.

Enerji şaxələnməsi zamanı bazarda rəqabət artır. Bu rəqabət isə qiymətlərin bir mənbənin diktəsi altında dəyişməsinə sual altına alır. Belə olduqda ölkə daha iqtisadi cəhətdən sabit enerji qiymətləri ilə təmin olunur.

Enerji istehsalında mənbələrin şaxələndirilməsi bərpa olunan enerji resurslarının (su, külək, günəş, biokütlə) istifadəsini artırır, təxirəsalınmaz tədbirlər həyata keçirilir. Bu isə ekoloji davamlılıq, yaşıl iqtisadiyyatın inkişafı baxımından mühüm məsələdir. Enerji şaxələndirilməsi bir ölkəyə beynəlxalq münasibətlərdə daha sərbəst və balanslı siyasət yürütmək imkanı verir. Bir, yaxud bir neçə enerji tədarükçüsündən asılı olmamaq ölkənin milli təhlükəsizliyinin əsaslarını qoruyur.

Müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin memarı olan və ölkəmizin siyasi və iqtisadi sabitliyinin təməllərini qoyan Ulu öndər Heydər Əliyevin düşünülmüş və uzaqgörən siyasəti nəticəsində bir tərəfdən Azərbaycan Respublikasının enerji layihələrinin həyata keçirilməsinin hüquqi və siyasi əsasları yaradılmış, digər tərəfdən sonrakı mərhələlərdə alternativ enerji daşıyıcıları – boru xətlərinin fəaliyyət istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin bu siyasəti müstəqillik qazanmış Azərbaycan dövlətinin strateji və milli maraqlarına cavab verən bir strategiya idi. Həyata keçirilən bu strategiyaya uyğun olaraq alternativ enerji daşıyıcıları xətlərinin yaradılması ilk növbədə Azərbaycanın xarici dövlətlərdən asılılığının meydana gəlməsinin qarşısını almış, digər tərəfdən ölkəmizə qarşı gözlənilən potensial təzyiqləri dəf etmişdir. Eyni zamanda bu siyasət nəticəsində Azərbaycan öz enerji məhsullarını daha əlverişli enerji bazarlarına çıxarmaq imkanları qazanmış və öz iqtisadi imkanlarını nəzərəcərpacaq dərəcədə artırmışdır.

Ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında imzalanmış “Əsrin müqaviləsi” çərçivəsində Azərbaycan neftinin beynəlxalq arenaya çıxarılması üçün müxtəlif marşrut xətləri üzərində ciddi müzakirələr aparılmışdır. Nəticədə Bakı – Supsa, Bakı – Tbilisi – Ceyhan, Bakı – Tbilisi – Ərzurum, TAP, TANAP neft-qaz boru kəmərləri vasitəsilə Azərbaycanın karbohidrogen ehtiyatları Avropa ölkələrinin enerji təminatında mühüm rol oynadı. Neft-qaz müqavilələri Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatının canlanmasına və sürətli inkişafına səbəb oldu. Qeyd edək ki, 2025-ci ilin oktyabrına qədər Neft Fondunda olan aktivlərin dəyəri 70,16 milyard ABŞ dolları həcmində olub. 2025-ci ilin yanvar-sentyabr aylarında fondun gəlirləri 13 073,5 milyon manat olmuşdur. 2025-ci ilin yanvar-sentyabr aylarında Fond neft-qaz müqavilələrindən 7. 837, 7 milyon manat gəlir əldə etmişdir. 2025-ci ilin əvvəlinə Neft Fondu dövlət büdcəsinə 156 milyard manat transfert etmişdir [5]. Neft müqavilələrindən əldə olunan gəlirlər əsasında 2018-2025-ci illərdə 5 sosial paket həyata keçirilmişdir. Əməkhaqlarının, pensiyaların, müavinətlərin artırılması milyonlarla insanın həyat şəratinə müsbət təsir etmişdir.

Aİ ilə razılaşmaya əsasən 2027-ci ilə qədər qaz tədarükünün 16 milyard kubmetr civarında olması gözlənilir. Qeyd edək ki, 2024-cü ildə TAP vasitəsilə Avropa ölkələrinə 11,84 milyard kubmetr qaz nəql olunub ki, bundan 0,82 milyard kubmetr Bolqarıstana, 1,1 milyard kubmetr Yunanıstana və 9,84 milyard kubmetr İtaliyaya daşınıb. Bu kəmərlər yolu ilə sifarişlərin günbəgün artması onu göstərir ki, Avropa ölkələrinin Azərbaycan qazına olan davamlı tələbatı yüksəlir ki, bu da Azərbaycanın regionda etibarlı və güvənli enerji təchizatçısı kimi rolunu gücləndirir və tərəfdaşlığı möhkəmləndirir [6].

25 aprel 2023-cü ildə Azərbaycan ilə Macarıstan, Bolqarıstan, Rumıniya və Slovakiya arasında imzalanan Memorandumla görə, Azərbaycan qazının Avropaya əlavə tədarükünə start verilməsi nəticəsində bu ölkələrlə Azərbaycanın strateji əməkdaşlığı daha da yüksəlmiş oldu.

Memorandumun əsas məqsədi Bolqarıstana və Bolqarıstan ərazisindən Cənub-Şərqi Avropanın digər ölkələrinə əlavə qaz tədarükü marşrutlarının imkanlarını və potensialını araşdırmaqdır. SOCAR “Bulgartransgaz” tərəfindən idarə olunan mövcud ötürücü sistemin, eləcə də potensial genişləndirmələrin, o cümlədən planlaşdırılan “Balkan” qaz qovşağının tikintisi kimi layihələrin texniki və kommersiya baxımından uyğunluğunu qiymətləndirmişdir. Bu, Cənub Qaz Dəhlizi vasitəsilə əlavə qaz həcmələrinin Bolqarıstan ərazisindən Avropanın digər bazarlarına tranzitini təmin etməyə imkan verə bilər. Memorandum imzalanarkən Bolqarıstan naziri Petkova bildirib ki, hazırkı Bolqarıstan hökumətinin enerji siyasətində əsas prioriteti enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, həmçinin təbii qaz tədarük mənbələrinin və marşrutlarının diversifikasiyasıdır. O vurğulayıb ki, bu məqsədlərə nail olmaq üçün Bolqarıstan geniş şəkildə Azərbaycanla əməkdaşlığa güvənir [1].

ARDNŞ ilə Sloveniyanın “Geoplin” qaz tədarükü şirkəti arasında 2024-cü ilin 17 iyulunda imzalanmış Anlaşma Memorandumu Şərqi Avropa ilə Azərbaycanı daha da yaxınlaşdırdı və uzunmüddətli enerji tərəfdaşlığının əhatə dairəsini genişləndirdi. Belə ki, artıq 2024-cü ilin 2 avqustundan Azərbaycan TAP kəməri vasitəsilə Sloveniyanın qaz ehtiyacının ödənilməsinə kömək edir.

Artıq Azərbaycanla Türkmənistan arasında enerji əməkdaşlığı möhkəmlənməkdə davam edir. “Dostluq” yatağının birgə kəşfi və istifadəsi hər iki ölkəyə xeyli dividendlər gətirir. Bu yatağın 30 milyard kubmetr qaz və 100 milyon barel neft ehtiyatına malik olması tərəflərin əməkdaşlığını genişləndirib. Bu yataq əvvəllər Azərbaycanda “Kəpəz”, Türkmənistanda isə “Sərdar” adlanırdı. 2021-ci ildə Memorandum imzalanarkən hər iki tərəfin razılığı ilə yatağa “Dostluq” adı verildi. Həmin vaxtdan yataq Bakı və Aşqabad arasında səmimi münasibətlərin simvoluna çevrilməklə bərabər, real nümunə kimi çıxış edərək regional enerji dinamikası üçün potensial dönüş nöqtəsi hesab olunur. Bu yataq uzun illər müzakirə olunan Trans-Xəzər Qaz Kəməri və ya onun kiçik variantı olan Trans-Xəzər interkonnektorunun qurulması üçün baza rolunu oynaya bilər ki, bu da Türkmənistan qazının Azərbaycan vasitəsilə Avropaya çatdırılmasına imkan yaradar və Rusiyanın enerji sahəsindəki dominantlığına alternativ təqdim edə bilər. Keçmişdə kəmərin inşasını əngəlləyən iki əsas faktor Avropanın Türkmənistan qazına zəif tələbatı və Xəzər dənizindəki dəniz sərhədinin dəqiq delimitasiyası ilə bağlı Azərbaycan və Türkmənistan arasında yaşanan gərgin və xoşolmayan münasibətlər idi. Rusiyanın Ukrayna müharibəsi və Avropanın Rusiyadan enerji asılılığını azaltmaq cəhdləri həmin tələbatı gücləndirib.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Türkmənistanın sabiq prezidenti və hazırda Halk Maslahatının (Xalq Məsləhəti) sədri olan Qurbanqulu Berdiməhəmmədovla 2025-ci il iyulun 16-da Bakıda keçirilən görüşü iki ölkə arasında “qardaşlıq münasibətlərinin” ifadəsi kimi təqdim olunur. Təəccüblü deyil ki, danışıqların əsas məzmunu enerji əməkdaşlığı, eləcə də ticarət və nəqliyyat əlaqələri ətrafında cəmlənib.

Türkmənistan üçün bu səfər daha geniş enerji əməkdaşlığına və iqtisadi inteqrasiyaya açıq olduğunu göstərmək imkanı verdi. Azərbaycan üçün isə bu, Orta Asiyanı Avropaya bağlayan Cənubi Qafqaz regionunda mühüm enerji və nəqliyyat qovşağı kimi mövqeyini daha da gücləndirdi. Hər iki hakim rejim üçün bu səfər regional səviyyədə davamlı tanınma vasitəsilə legitimliklərini möhkəmləndirdi. Bu səfər enerji əməkdaşlığının möhkəmlənməsi, danışıqların yenilənməsi və planların sürətlənməsi üçün impuls verdi [3].

Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında da enerji (xüsusilə elektrik, yaşıl enerji) sahəsində bir sıra önəmli razılaşmalar imzalanıb. Amma bunların əksəriyyəti gələcəyə yönəlmiş əməkdaşlıq, potensial ixrac, tranzit layihələri və infrastruktur planlarıdır. 2023-cü ildə Azərbaycan və Özbəkistan hökumətləri arasında imzalanmış “2023-2025-ci illər üçün Yol Xəritəsi”ndə enerji sahəsində əməkdaşlığı dərinləşdirmək məqsədi irəli sürülüb. “Bu Yol Xəritəsi” karbohidrogen kəşfiyyatı, hasilatı, bərpaolunan enerji keçidi, hidrogen istehsalı, sistem operatorlarının əməkdaşlığı və digər istiqamətləri əhatə edir. Bir il sonra Azərbaycan, Özbəkistan və Qazaxıstan nazirləri üçtərəfli görüş keçirərək Mərkəzi Asiya ölkələrindən elektrik enerjisinin Azərbaycan ərazisindən Avropaya ixracı perspektivlərini müzakirə etməsi, ortaq müəssisənin yaradılması və layihənin hazırlanması barədə razılığın əldə olunması Azərbaycanın Cənubi Qafqazda nüfuzunu daha artırır. 2024-cü ilin martında ölkələr arasında “yaşıl enerji” sahəsində əməkdaşlıq və elektrik enerjisinin birgə ixracını təşviq edən çərçivə sənədlər üzrə xeyli irəliləyişlər əldə edilib. 13 noyabr 2024-cü ildə isə üç ölkə (Azərbaycan, Özbəkistan və Qazaxıstan) arasında yaşıl enerji”nin (günəş, külək, su) istehsalı, ötürülmə texnologiyaları və ixracı istiqamətlərini nəzərdə tutan “Yaşıl Enerji İstehsalı və Ötürülməsi üzrə Strateji Əməkdaşlıq” sazişinin imzalanması əlaqələri daha sürətləndirib. 2025-ci ilin yaz sessiyasında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi bu üçtərəfli sazişi təsdiq edib [4]. Özbəkistan 2030-cu ilə qədər elektrik enerjisinin əsasən bərpaolunan mənbələrdən – günəş, külək, sudan – hasil edilməsinə və onun ixracına səy göstərir. Onların strateji planlarına görə, bunun bir hissəsi məhz Azərbaycan vasitəsilə Avropaya çatdırıla bilər.

2025-ci ilin iyulunda Suriyanın keçid dövrü prezidenti Əhməd əl-Şaara və Azərbaycanın Prezidenti İlham Əliyev arasında görüş zamanı təbii qaz tədarükü haqqında memorandumun imzalanması Azərbaycanın enerji ixracının sərhədlərini daha da genişləndirdi. Suriyaya qazın tədarükündə ilkin olaraq onun “gündəlik 3,4 milyon kubmetr” həcmdə veriləcəyi və bu qazın, məsələn, “xalq təsərrüfatı”, enerji bərpası və elektrik təminatı üçün istifadə ediləcəyi bildirilir. Razılaşmaya əsasən, ilkin olaraq ildə təqribən 1.2 milyard kubmetr qaz nəql olunacaq, perspektivdə bu həcm 2 milyard kubmetrə çatdırılması gözlənilir. İlk mərhələdə qazın Türkiyə vasitəsilə “Kilis – Hələb” boru xətti istiqamətində veriləcəyi, daha sonra isə texniki-logistik imkanlar artırılırsa, Liviya, Dəməşq və digər regionlara da çatdırılması planlaşdırılır [7]. Bu, güclü enerji diplomatiyasının və nüfuzun artması

nəticəsində mümkün oldu. Bu razılaşma ilə Azərbaycan yalnız Avropaya qaz ixrac edən ölkə deyil, həm də “Şərqi-Cənub” istiqamətində enerji tədarükçüsü kimi öz mövqeyini genişləndirir. Azərbaycan regional enerji siyasətində aktor statusunu gücləndirir. Belə bir addım, enerjiyə bağlı sabitlik söyləri və regionda siyasi-iqtisadi təsirin artırılması cəhdi kimi görünür: Suriya artıq Azərbaycan vasitəsilə qaz ala biləcəyi ölkələr sırasına daxil oldu – bu, Bakı üçün strateji üstünlükdür. Eyni zamanda, Suriya vətəndaşları üçün gündəlik elektrik verilişinin artırılması, sosial və iqtisadi həyatın normallaşması üçün baza təmin edilməsi mümkün olacaq ki, bu da ölkənin bərpası üçün çox vacibdir.

Razılaşma yalnız qaz tədarükünü deyil, enerji sektorunda bərpa, yenidənqurma, neft-qaz kəşfiyyatı, yaşıllaşdırma və enerji infrastrukturalarının bərpasını da əhatə edə bilər. Azərbaycanın enerji, infrastruktur və neft-qazını Suriya ilə bölüşməsi uzunmüddətli prespektivdə bölgədə strateji enerji təhlükəsizliyi və əməkdaşlığın güclənməsinə gətirib çıxaracaqdır.

Bir sıra analitiklər bu razılaşmanı “siyasi jest”, “simvolik addım” adlandırırlar. Belə ki, Suriya uzun müddət müharibə, dağıntılar yaşamış, zəruri qaz-infrastruktur, boru-kəmərləri, elektrik stansiyaları ciddi ziyan görmüşdür. Yəni, qaz nəqli, elektrikin bərpası üçün sərfəli infrastruktur asanlıqla bərpa edilə bilməyə bilər. Suriya bazarının və energetika sisteminin bugünkü qeyri-stabil durumu, boruların keçirilməsi, ötürmə şəbəkəsinin bərpası və stansiyaların işə salınması ciddi investisiya, texniki resurs və zaman tələb edir. Bu, ilkin mərhələdə planlaşdırılan qaz həcmlərinin nə qədər real təmin edilə biləcəyini sual altına qoyur. Belə hallarda həm logistika, həm maliyyə, həm də diplomatik təzyiqlər riski var. Bu, razılaşmanın davamlılığını təhlükə altına ata bilər. Azərbaycan üçün Avropa bazarına qaz ixracı – sabit, uzunmüddətli, etibarlı müqavilələrə söykənir; bu bazardan qazın çəkilməsi Yaxın Şərqi marşrutu və bazarı ilə alternativ müqayisədə risk-gəlir balansını pozar. Əslində isə bu razılaşma Azərbaycanın “enerji diplomatiyası” strategiyasını genişləndirir – ölkə yalnız qonşularına və Avropaya yox, eyni zamanda Yaxın Şərqi də “enerji qapısı” rolunu götürür. Bu, Yaxın Şərqi Azərbaycanın strateji profilini yüksəldir. Eyni zamanda, belə bir addım Suriyadakı yeni hökumətlə əlaqələri gücləndirir. ABŞ, Avropa və digər beynəlxalq aktorlarla münasibətlərdə Azərbaycanın enerji təminatçısı kimi görünməsinə gətirir. Bu da geosiyasi balansda Azərbaycana əlavə nüfuz qazandırır.

Qeyd edək ki, 2025-ci ildə Qazaxıstan Prezidenti Q.J.Tokayevlə Azərbaycan Prezidenti İ.Əliyev enerji sahəsində yeni strateji sazişlərin imzalanacağını bəyan ediblər. Bu sazişlərə Qazaxıstan neftinin nəqli, tranzit həcmələrinin artırılması və infrastruktur imkanlarının genişləndirilməsi daxildir. Həmçinin Qazaxıstan – Azərbaycan əməkdaşlığı yalnız neft deyil, bərpa olunan, yaşıl enerji, transmilli enerji infrastrukturunun yaradılması, Orta Dəniz-Xəzər “yaşıl enerji dəhlizi” layihələri kimi istiqamətləri də əhatə edir. Qazaxıstan üçün ənənəvi (məsələn, Rusiya yolu) marşrutlara alternativ olaraq BTC, Azərbaycan tranziti enerji diversifikasiyası məqsədi daşıyır. Azərbaycan tranzit marşrutuna çevrilməklə, tranzit haqları, logistik xidmətlər və əlaqəli infrastrukturadan gəlir götürür. Neft-qaz, yaşıl enerji infrastrukturalarının birlikdə inkişafı regionda Qafqaz-Xəzər-Asiya enerji xəritəsini birləşdirir və ölkələrarası əməkdaşlığı gücləndirir. Siyasi, iqtisadi və enerji baxımından Qazaxıstana dərinlən inteqrasiya – Azərbaycanın regional nüfuzunu artırır, Qazaxıstan üçün isə təhlükəsizlik zəmanəti yaradır.

Qazaxıstan – Azərbaycan arasında neft və qaz sahəsində əməkdaşlıq hər iki ölkə üçün strateji üstünlüklər yaradan praktik, iqtisadi və geosiyasi bir addımdır. Xüsusən Qazaxıstan üçün alternativ ixrac marşrutu, Azərbaycan üçün tranzit yükü və gəlir, region üçün inteqrasiya şansı deməkdir. Amma bu əməkdaşlığın uzunmüddətli uğurlu olması üçün tarif, infrastruktur, sabitlik və bazar şərtləri kimi faktorlar real idarə edilməlidir. Qlobal enerji keçidi trendi və bazar dinamizmi bu razılaşmaların rentabelliğini daim sınaqdan keçirəcək [9].

8 avqust 2025-ci ildə Vaşinqtonda Azərbaycan Prezidenti İ.Əliyev və ABŞ-nin Prezidenti D.Tramp arasında keçirilən görüşlərdə enerji ixracı məsələləri də gündəmə gətirilib və müəyyən strateji tərəfdaşlıq barəsində razılaşmalar əldə olunub. Hökumətlərarası Memorandum imzalanıb və iki tərəf arasında Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyası hazırlamaq üçün Strateji İşçi Qrupu yaratmaq qərarı verilib. Burada regional əlaqələndirmə (o cümlədən enerji, ticarət, tranzit), iqtisadi əməkdaşlıq (investisiyalar və təhlükəsizlik) nəzərdə tutulub. Memorandum enerji tərəfdaşlığını strateji prioritet kimi qeyd edir. Burada “enerji” və “regional bağlantılar” açıq şəkildə göstərilir yəni enerji sahəsində investisiya, infrastruktur və tranzit imkanlarının genişləndirilməsi nəzərdə tutulur. Vaşinqton səfəri zamanı SOCAR

ilə ExxonMobil arasında “Memorandum of Cooperation (əməkdaşlıq memorandumunu) imzalandı, sənəd yeni onshore (quru) layihələrdə, geoloji axtarış və inkişaf işlərində əməkdaşlığı, həmçinin SOCAR Trading vasitəsilə ticarət (xam neft, NGL/LNG, petrokimya məhsulları) imkanlarını nəzərdə tutur. Bu, Azərbaycana ABŞ şirkətlərinin investisiyasının artmasını göstərir. Paralel olaraq beynəlxalq şirkətlər (məsələn, BP) də Azərbaycan layihələrinə investisiya planlarını genişləndirir, xüsusilə Şahdəniz kimi qaz layihələrinin genişlənməsi və əlavə qaz təchizatı Avropa və tranzit bazarlarına çıxarış potensialını artırır. Bu, rəsmi Memorandum çərçivəsində nəzərdə tutulmuş enerji tranziti və ixrac imkanları ilə üst-üstə düşür [2].

Vaşinqton razılaşmaları həmçinin regionda tranzit dəhlizlərinin bərpası və inkişafı ilə bağlıdır. Zəngəzur dəhlizi və “Tramp yolu” kimi qeyd olunan infrastruktur layihələri potensial olaraq boru kəmərləri və digər enerji tranzit marşrutları üçün əlverişli şərait yarada bilər. Vaşinqtonda razılaşdırılan regional əlaqə planları (dəmir yolu, yol, enerji infrastrukturunun bərpası və mümkün boru kəmərləri) gələcəkdə Azərbaycan ehtiyatlarının daha rahat ixracına şərait yarada bilər.

SOCAR və Exxon yeni kəşfiyyat-ışləmə layihələrini birgə müəyyən edər, maliyyələşdirmə və texnologiya əsaslı tərəfdaşlıq qura bilərlər; belə layihələr nəticəsində orta və uzun müddətə əlavə neft və qaz müqavilələri imzalanı bilər.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2025-ci ildə Slovakiya Respublikasına rəsmi səfəri zamanı bəyan edib ki, Azərbaycanın enerji şaxələnməsi strategiyası mövcud resursların idarə edilməsi ilə yanaşı, eyni zamanda yeni qaz yataqlarının birgə işlənməsi vasitəsilə enerji ixracının artırılmasına istiqamətlənib ki, bu da Slovakiyanın və ona qonşu olan ölkələrin qaz təchizatında yeni imkanlar yaradır. Azərbaycanın enerji sektoru yeni-yeni kəşf edilən yataqlar hesabına dinamik inkişaf edir və əlavə resursların əldə edilməsi üçün beynəlxalq səviyyəli mütəxəssis və şirkətlərin iştirakı ilə geoloji-kəşfiyyat işləri davam etdirilir və yeniliklər gözlənilir. Beləliklə də, hazırda ixrac edilən 25 milyard kubmetr qazın həcmi gələcəkdə daha da artacaq və mövcud müqavilələrin həcmi 2 dəfə artırmaq mümkün olacaqdır.

Azərbaycanın enerji ixrac etdiyi ölkələrin sayının 12-dən 14-ə çatması ölkədə karbohidrogen ehtiyatlarının bol olması ilə yanaşı, həm də Azərbaycanın düzgün enerji diplomatiyası, etibarlı tərəfdaş olması ilə bağlıdır. Yeni layihələr yeni marşrutların çəkilməsinə səbəb olacaq ki, bu da Azərbaycanın prioritet verdiyi istiqamətlərdən hesab olunur.

Nəticə

Azərbaycanın enerji ixracında həyata keçirdiyi geoiqtisadi layihələr və şaxələndirilmiş enerji ixracı siyasətinin bölgənin geoiqtisadi vəziyyətinə təsirini dəyərləndirdikdə aydın olur ki, milli maraqların və bölgədə təhlükəsizliyin təmin olunması baxımından istismara verilmiş ixrac-boru kəmərlərinin əhəmiyyəti çox böyükdür. Bu geoiqtisadi layihələri həyata keçirməklə, Azərbaycan nəinki özünün və regionun təhlükəsizliyinə, eyni zamanda Avropa dövlətlərinin Xəzər dənizinin zəngin enerji ehtiyatlarına sərbəst şəkildə çıxış imkanı əldə etməsinə və onların enerji təhlükəsizliyinə töhfə vermiş oldu. Azərbaycanın enerji ixracı üzrə bağladığı yeni müqavilə və memorandumlar, planlaşdırılan layihələr ölkənin sürətli inkişafına xidmət etməklə bərabər, Cənubi Qafqazın siyasi-iqtisadi vəziyyətinə mühüm təsir etməklə, qonşu dövlətlərin də inkişafına stimula verir. Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh müqaviləsi bağlandıqdan sonra bu dövlət də gələcəkdə planlaşdırılan layihələrdən tranzit ölkə kimi böyük miqdarda gəlir əldə edə bilər. Azərbaycanın sülhsevər və humanist dövlət olması, strateji tərəfdaşlıq mövqeyi qonşu dövlətlərin də sürətli inkişafını stimullaşdırı bilər.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

- 1.Azerbaijan's SOCAR starts gas supplies to Bulgarian industrial units: [Electronic resource]/ URL:<https://en.trend.az/business/energy/3914819-> 25.04.2023
- 2.Azerbaijan's SOCAR and ExxonMobil sign memorandum: [Electronic resource]/ URL:<https://oc-media.org/azerbajians-socar-and-exxonmobil-sign-memorandum-in-us> -12.11.2025
- 3.Berdimuhamedov in Baku: Azerbaijan and Turkmenistan: [Electronic resource]/ URL:<https://www.trend.az/azerbaijan/politics/4070523//> - 18.07.2025
- 4.Minister-uzbekistan-plans-to-export-surplus-electricity-to-europe-vith-azerbaijan: [Electronic resource]/ URL: <https://www.uzdaily.uz/en/>– 12.10.2025
- 5.<https://www.oilfund.az>

6.<https://www.stat.gov.az/source/trade/>

7.<https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/azerbaijan-s-state-oil-company-signs-gas-supply-mou-with-syria/3629292-> 02.12.2025

8.<https://qafqazinfo.az/news/detail/azerbaycan-tebii-qazinin-suriyaya-ixraci-yaxin-serq-dovletleri-ile-emekdasliqla-yeni-sehife-acir-478323-> 02.12.2025

9.<https://en.apa.az/energy-and-industry/tokayev-volume-of-oil-transited-through-azerbaijan-amounted-to-15-million-tons-481317-> 01.12.2025

10.Vəliyev, D.Ə. Azərbaycanın qlobal iqtisadiyyata inteqrasiyası / D.Ə.Vəliyev. – Bakı: Adiloğlu, – 2008. – 428 s.

11. Ağayev, O. Azərbaycan Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində rolu və iştirakı // <https://www.unectf.org/azerbaycan-avropanin-enerji> yanvar 2022

Rəyçi: f.f.d., dos. Məhəmməd Cəbraylov